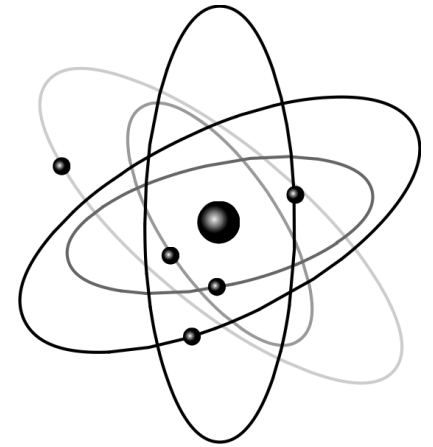

Seminarium Wydziałowe
10 czerwca 2022

Wybór modelu dopasowania - testy statystyczne i kryterium informacyjne Akaike'go

Andrzej Zięba

Wydział Fizyki i Informatyki Stosowanej, AGH Kraków

Referat przygotowany w związku
z przygotowaniem
manuskryptu podręcznika

A. Zięba

ANALYSIS OF EXPERIMENTAL DATA
in science and technology

Cambridge Scholar Publishing, Newcastle

Potrzeba wyboru modelu dopasowania

♣ Dawniej

realizacja algorytmu dopasowanie funkcji wymagało wielkiego wysiłku. Metoda najmniejszych kwadratów stosowana była nieczęsto, przy wykorzystaniu **jednej**, dobrze uzasadnionej **funkcji** (zwykle liniowej).

◆ Współcześnie

skomputeryzowane algorytmy metody najmniejszych kwadratów stosuje się powszechnie do **każdych danych** doświadczalnych, do których próbuje się dopasować **różne modele** teoretyczne. Umiejętność **wyboru modelu** staje się ważniejsza, niż kiedykolwiek przedtem.

Plan

- Weryfikacja hipotez statystycznych
- Kryterium informacyjne Akaike'go
- Przykład 1: cechowanie miernika CH₄
- Przykład 2: dobór stopnia wielomianu
- Przykład 3: analiza danych TOPR
- Wnioski

Weryfikacja hipotez statystycznych

Przykład: rzucamy kostką $n = 240$ razy. Szóstkę wyszła nam $m = 62$ razy, gdy średnio powinno być: $1/6 \times 240 = 40$.
Podejrzewamy, że kostka jest fałszywa.

- **Hipoteza zerowa:** $H_0: P(x=6) = 1/6$
- **Hipoteza alternatywna*:** $H_1: P(x=6) > 1/6$
- **Zmienna testowa:** zależy wyłącznie od H_0 wzór asymptotyczny
$$t = \frac{m - \mu}{\sqrt{\mu}}$$
- Binarny wynik testu zależy od **poziomu istotności** α
- **Błąd I rodzaju:** test zaprzecza prawdziwej H_0
Błąd II rodzaju: test potwierdza fałszywą H_0
- **Moc testu:** prawdopodobieństwo „wykrycia” fałszywej H_0

* - kolor - pojęcia wprowadzone w teorii N-P

TESTY - RYS HISTORYCZNY

- od końca XVIII w - intuicyjne stosowanie testów, w oparciu o właściwości rozkładu normalnego. Test Chauvenet'a.
- testy dla małej liczebności próby:
Karl Pearson - test chi-kwadrat
William Gosset - test t Studenta
- Raymond Fisher - pierwsza ogólna teoria testów
- Egon S. Pearson i Jerzy Neyman - kompletna logicznie (?) teoria weryfikacji hipotez statystycznych

Jerzy Neyman and Egon S. Pearson. **1928**. "On the Use and Interpretation of Certain Test Criteria for Purposes of Statistical Inference. Part I" *Biometrika* **20A**, 175-240. Part II – *ibid.* 263-94.

Jerzy Neyman and Egon S. Pearson. **1936**. "Contributions to the Theory of Testings Statistical Hypotheses. *Statistical Research Memorandum* **1**, 1-37. *Ibid.*, 113-37: "Sufficient Statistics and Uniformly Most Powerful Tests of Statistical Hypotheses."

Jerzy Neyman (1894 - 1981)

Courtesy of Berkeley Statistics Department Archives

J. Neyman

- Sejm 1875: nadanie szlachectwa Mateuszowi Neymanowi z Brodów, z przydaniem herbu Splawa. 21 potomków w Polskim Słowniku Biograficznym

- Jerzy Neyman – syn Czesława i Kazimiery z Lutosławskich. Ur. 1984 w mieście

Bendery (obecnie postsowiecka „**Naddniewstrzańska Republika Mołdawska**”).

- studia w **Charkowie**. Tamże początek pracy naukowej.

- 1921 - przybycie do Polski w ramach „wymiany jeńców” po pokoju ryskim

- w Polsce międzywojennej:

- doktorat na Uniwersytecie Warszawskim 1924

- praca jako statystyka w różnych instytucjach

- 40 publikacji, w tym 3 książki

- współpraca z Egonem Pearsonem

- od 1938 - Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley

- kontynuacja pracy naukowej (np. statystyka gromad galaktyk)

- stworzenie Wydziału Statystycznego

- liczni doktoranci, najwybitniejszy – E. L. Lehmann

- konferencje: *Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability*

- związki z nauką w Polsce

Wybór modelu: test F Snedecora-Fishera:

porównanie dwóch modeli 1 i 2, o liczbie parametrów m_1 i m_2

i wartościach funkcji kryterialnej M_1 i M_2

Przypadek uproszczony: $m_1 = m$, $m_2 = m + 1$

zmienna testowa:
$$F = \frac{M(m+1) - M(m)}{M(m+1)} (n - m - 1)$$

Dzięki wykorzystaniu *stosunków* f. kryterialnych M nie jest potrzebna znajomość wartości bezwzględnych $u(y_i)$

Resume: dane wejściowe: liczba parametrów funkcji m_1, m_2
wartości f. kryterialnej M_1, M_2
liczba punktów danych n

Kryterium informacyjne Akaike'go

Informacja a teoria największej wiarygodności

- Boltzmann 1877. Entropia: $S = k_B \ln \Omega$
- Lata 20-te: pierwsze wyniki t. informacji. Nyquist.
- Shannon, *Mathematical theory of communication* (1948): wykorzystanie entropii do sformułowania ilości informacji.
- Kullback and Leibler (1951). Odległość K-L – informacja $I(g, f)$ stracona gdy funkcję prawdziwą f aproksymujemy przy pomocy funkcji g .
- Akaike (1974): związek między $I(g, f)$ i funkcją największej wiarygodności L

$$\text{AIC} = -2 \ln L + 2K$$

Zastosowanie do dopasowania metodą najmniejszych kwadratów

- Model statystyczny: $y = y(x_i, a_1, \dots, a_m) + e_i$

błąd pomiaru e_i ma rozkład Gaussa, liczba parametrów modelu:
zwykle $K = m + 1$

- Funkcja największej wiarygodności

$$L(a_1, \dots, a_m) = \prod_{i=1}^n g_i[y_i - y(x_i; a_1, \dots, a_m)].$$

gdzie

$$g_i(y_i) = \frac{1}{\sigma_i \sqrt{2\pi}} \exp \left\{ - \frac{[y_i - y(x_i)]^2}{2\sigma_i^2} \right\}$$

Zastosowanie do dopasowania metodą najmniejszych kwadratów

- Podstawienie L do wzoru ogólnego $AIC = -2 \ln L + 2K$ daje **wzór roboczy metody AIC**:

$$AIC = -n \ln M + 2K$$

gdzie M jest zwykłą funkcją kryterialną metody najmniejszych kwadratów

$$M(a_1, \dots, a_m) = \sum_{i=1}^n [y_i - y(x_i)]^2$$

- **Poprawka na małą liczebność próby**

$$\text{AIC}_c = \text{AIC} + \frac{2K(K+1)}{n-K-1}$$

- **Wagi Akaike'go** (prawdopodobieństwo, że model jest dobry w zbiorze testowanych modeli),

$$w_j = \frac{\exp[-\Delta_j / 2]}{\sum_{j=1}^V \exp[-\Delta_j / 2]}$$

gdzie różnice AIC: $\Delta_j = \text{AIC} - \text{AIC}^{(min)}$.

Hirotoogu Akaike 1927 - 2009

Hirotsugu Akaike i jego teoria

- Ur. w Fujinomiya, **syn hodowcy jedwabników**.
- Studia, doktorat, praca w Japonii & staże zagr.
- Teoria AIC: najpierw na konferencji, główny artykuł **1974, w *IEEE Transactions of Automatic Control***.
- Przez ćwierćwiecze rozwijana głównie w Japonii.
- **Monografia Burhama i Andersona (1998, 2002)** początkiem akceptacji AIC w „reszcie świata”.
- Obecnie, **artykuł z 1974 jest w pierwszej setce najczęściej cytowanych prac nauk. wszechczasów**.
- Podobne podejścia:
  - Bayesian Information Criterium (BIC)
  - Kryterium informacyjne Hanna-Quinna .... Etc.

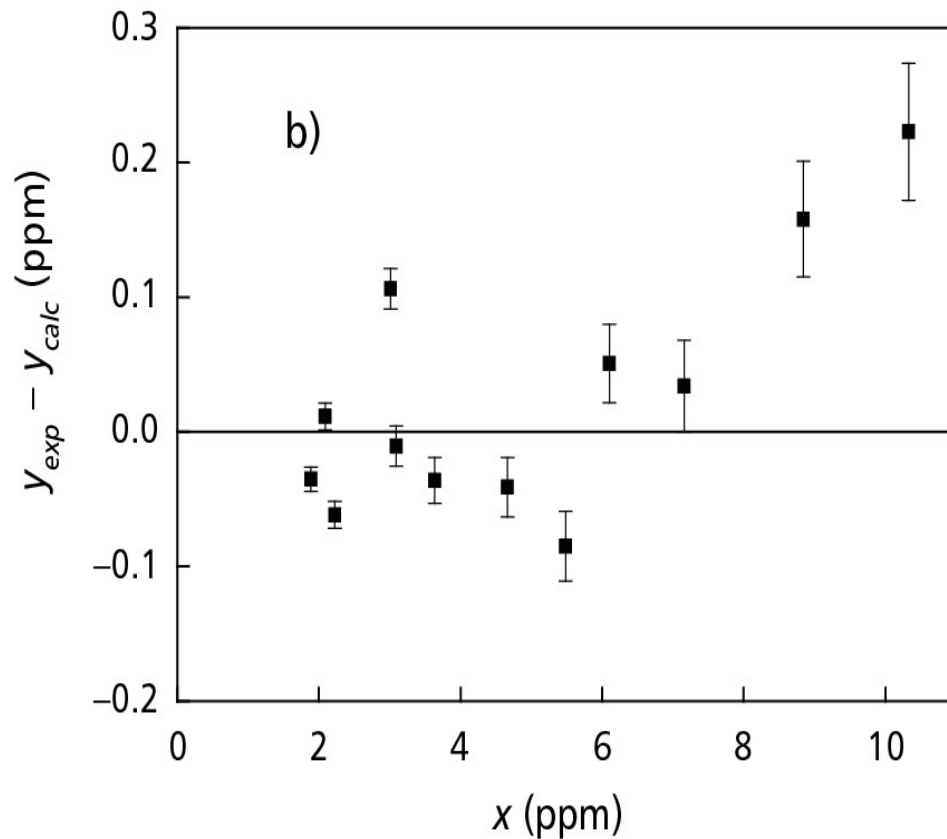
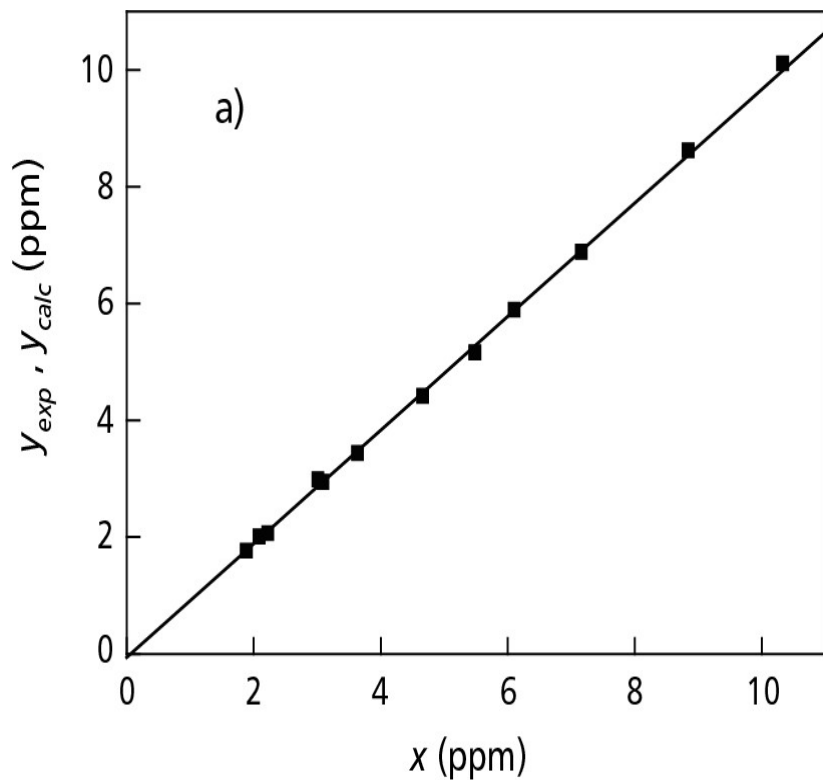
Przykłady

Przykład 1: cechowanie miernika CH₄

Table 12.2. Input data. All values in ppm of methane. The data from Nęcki (2019).

x	y	$u(y)$	x	y	$u(y)$
1.884	1.768	0.009	4.662	4.421	0.022
2.087	2.009	0.010	5.485	5.165	0.026
2.223	2.066	0.010	6.105	5.894	0.029
3.013	2.990	0.015	7.16	6,887	0.034
3.09	2.947	0.015	8.841	8.62	0.043
3.635	3.443	0.017	10.33	10.11	0.051

Czy prosta kalibracji ma przechodzić przez początek układu?

Trzy dopasowania; $n = 12$

Model	M	AIC	AIC_c	w_i
$y = ax$	160,6	64,95	66,28	0,59
$y = ax + b$	128,4	64,26	67,26	0,36
$y = ax^2 + bx + c$	120,8	65,53	71,24	0,05

Model finalny: $y = a x$

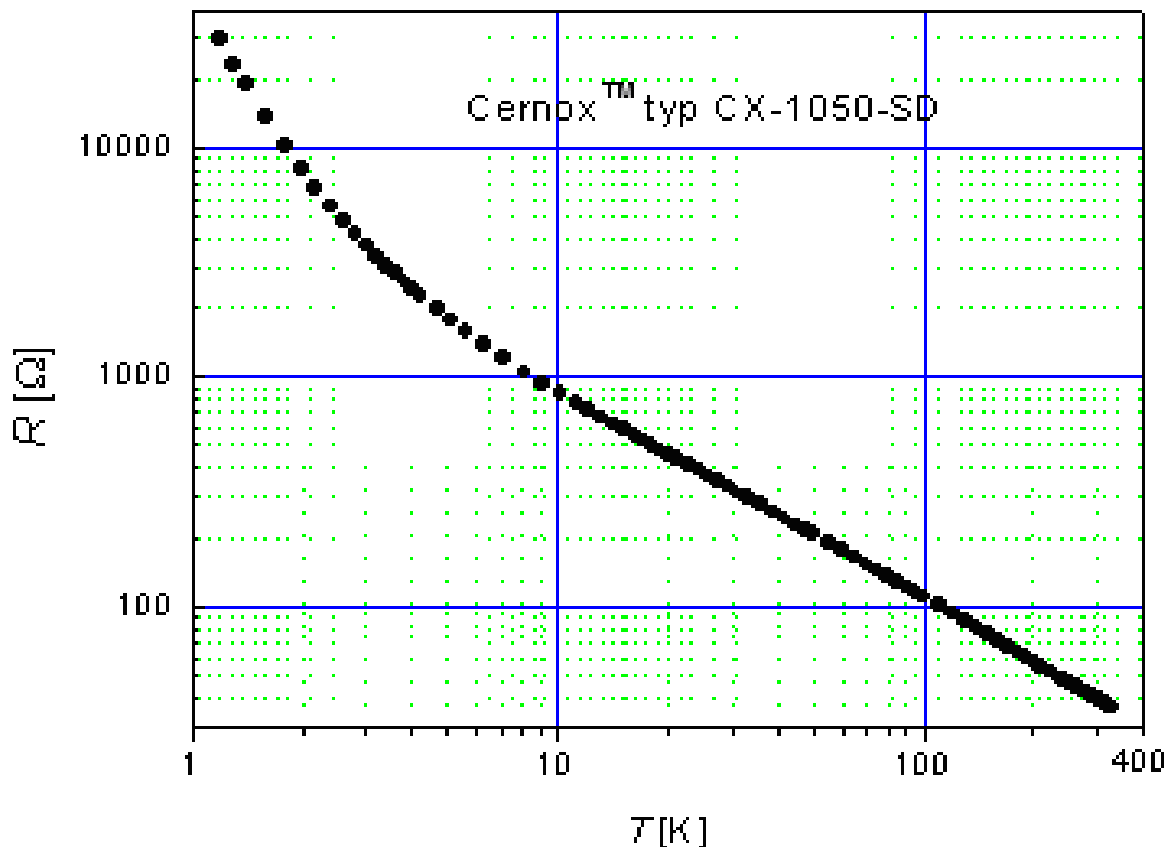
$$a = 0,9571$$

$$u(a) = 0,0053$$

Ponieważ $1 - a = 0,0429 \gg u(a)$, poprawka jest istotna, tj. surowy wynik pomiaru należy mnożyć przez czynnik poprawkowy $a = 0,9571$

Przykład 2: funkcja kalibracji sensora temperatury Cernox™

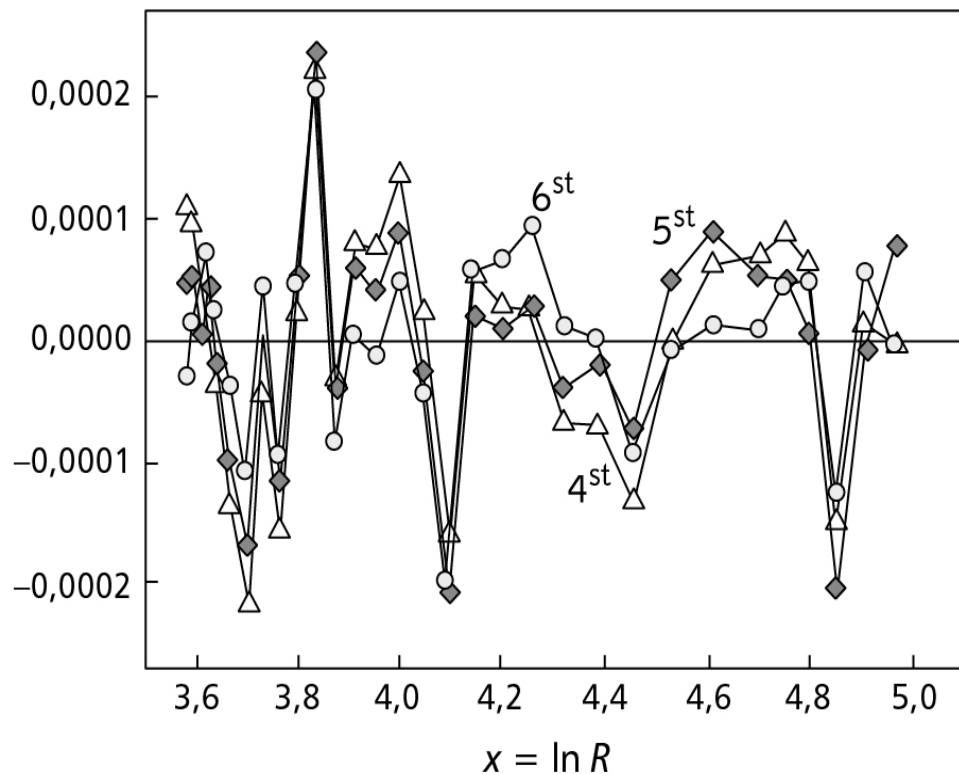
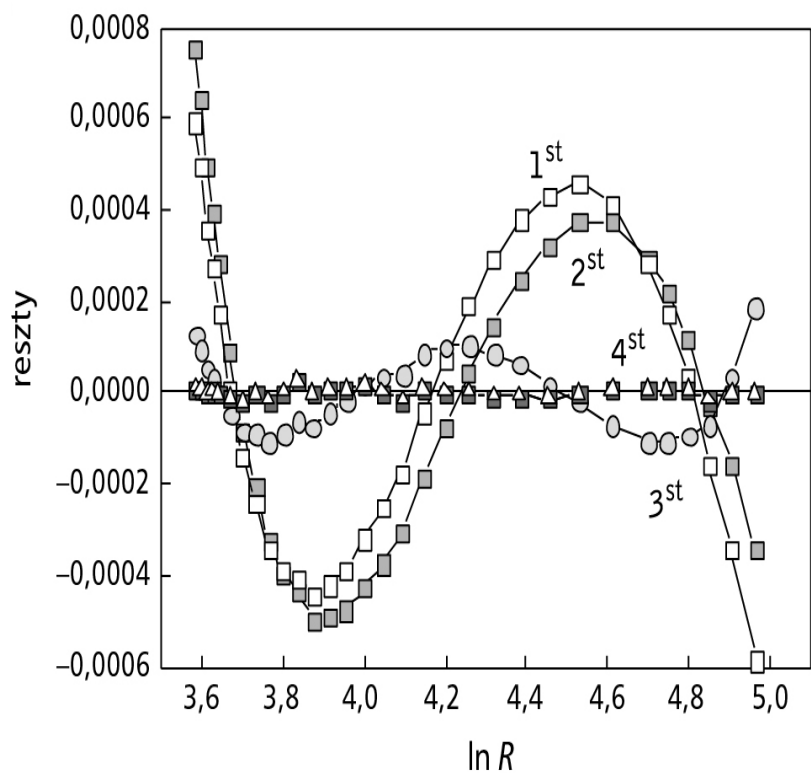
Lake Shore
Cryogenics,
używany w
IFJ Kraków

dopasowanie wielomianami
różnych stopni do zależności: $\ln T = f(\ln R)$;
w zakresie temp. 74 - 330 K

Wykresy reszt dopasowania wielomianami różnego stopnia, liczba punktów $n = 31$.

Tabela: porównanie testu F i metody AIC

k	M	F	p -value	AIC	AIC _c	w_i
4	301	5,12	0,033	188,9	192,4	0,008
5	249,8	9,84	0,004	185,1	190,0	0,025
6	177,2	0,01	0,920	176,5	183,0	0,831
7	177,1	0,96	0,338	178,5	187,1	0,111
8	169,7			179,1	190,2	0,024

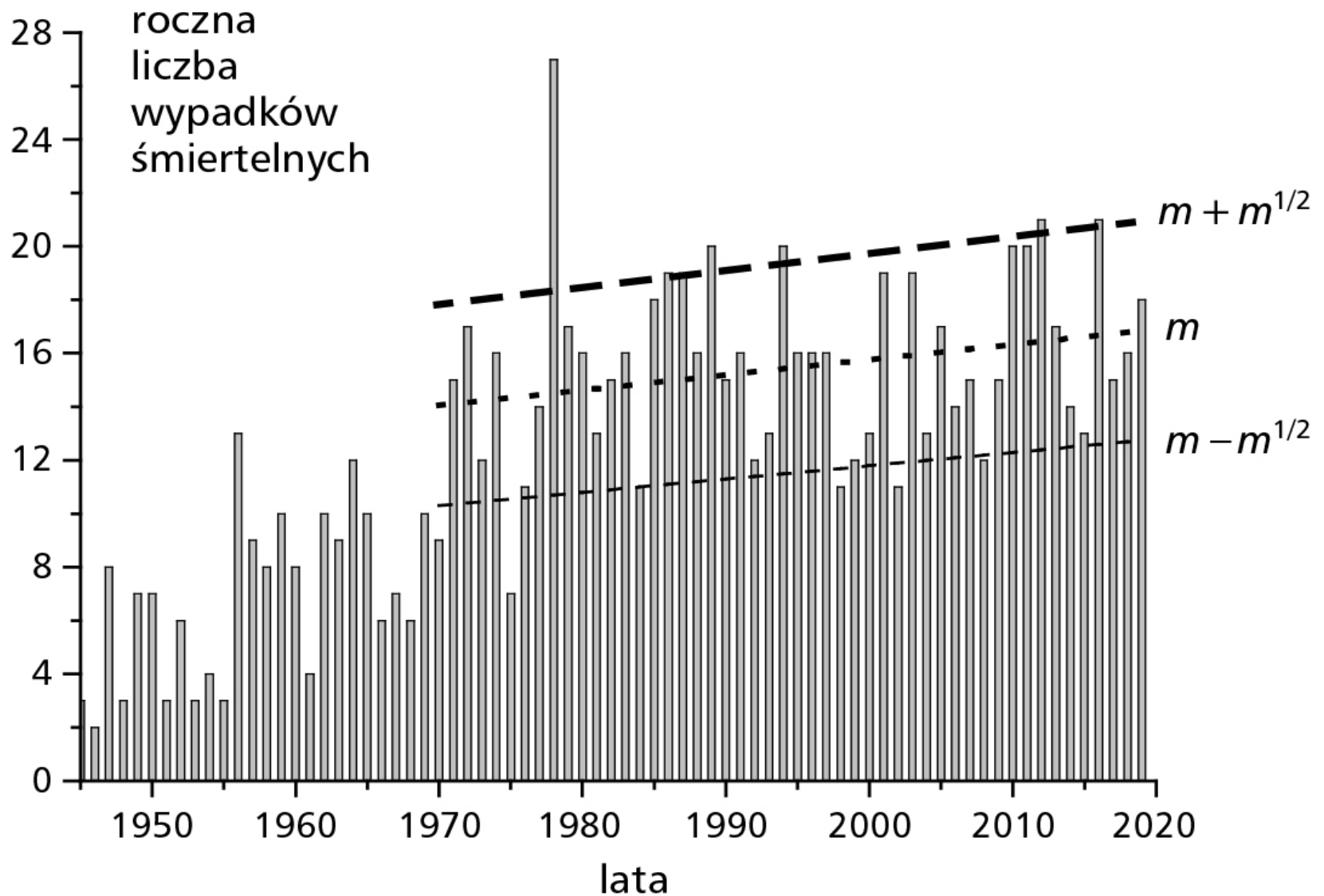
Przykład 3: statystyka wypadków śmiertelnych na terenie TPN

Dane:

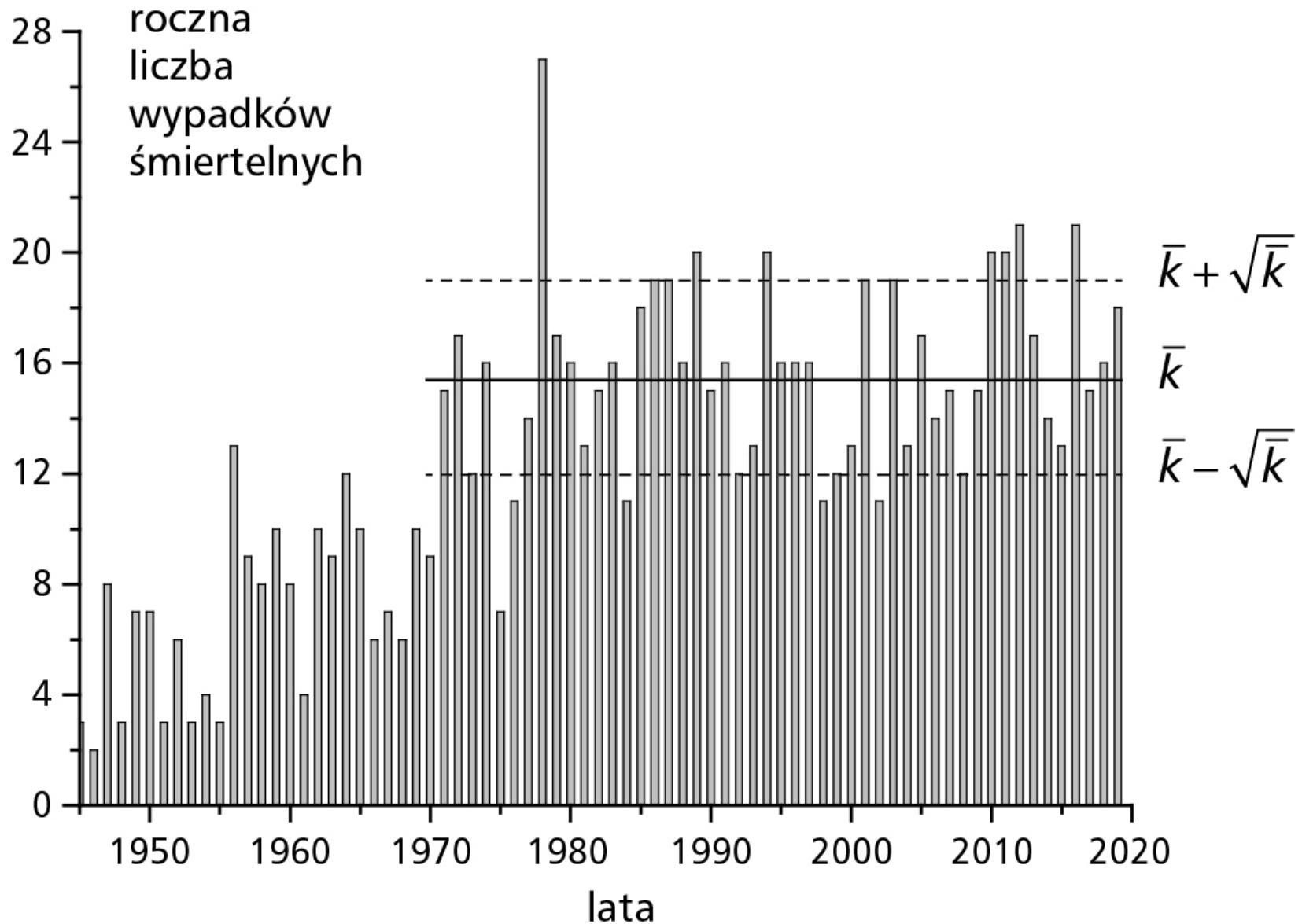
- Marasek A. & Marasek A. (2011). Żywym ku przestrodze. Wypadki śmiertelne na terenie działania TOPR w latach 1909–2009. *Tatry TPN*, nr. 1/2011, 32–39.
- Info Adama Maraska nt. lat 2010 – 2019.

Pytanie: czy liczba wypadku ma w ostatnim półwieczu tendencję wzrostową?

Model 1: $y = ax + b$

Model 2: $y = \text{const.}$

Tabela - metoda AIC

Model	K	M	AIC	AIC_c	w_i
$y = const$	2	630,3	326,31	326,57	0,47
$y = ax + b$	3	606,4	326,38	326,90	0,40
$y = ax^2 + bx + c$	4	605,2	328,28	329,17	0,13

Wnioski końcowe:

- Te same dane wejściowe, co w przypadku testu F:
M (minimum sumy kwadratów), **m** (liczba parametrów),
oraz **n** (liczba punktów eksp).
- Test F porównuje 2 modele, model definiujący H_0 jest wyróżniony. W metodzie Akaike'go modele są równoważne, ich liczba dowolna.
- Tylko dwa pojęcia: **AIC** oraz **wagi Akaike'go**
- Wzory dla tych wielkości elementarne. Nie trzeba tabeli (czy „kalkulatora”) zmiennej F , ani wyboru poziomu istotności.
- Metoda AIC nie może zastąpić tych testów stat., gdzie badamy pojedynczy model (np. jakości dopasowania).

Dziękuję za uwagę

andrzej.zieba@fis.agh.edu.pl